

สถานภาพการผลิตกระบือของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือแปลงใหญ่
ในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
Current Buffalo Production Status of Large-scale Buffalo Farmers
in Bang Krathum District, Phitsanulok Province

ประภาศิริ ใจผ่อง¹, พัทธนันท์ โกธธรรม¹, อนวัทย์ ภาลี¹, กล บัววังโปร่ง²
และ สุภาวดี แทยมคอง^{1*}

Prapasiri Jaipong¹, Patthanan Gothom¹, Anawat Phalee¹, Kon Buawangprong²
and Suphawadee Yaemkong^{1*}

¹สาขาวิชาสัตวศาสตร์และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก

¹Animal Science and Aquaculture Program, Faculty of Food and Agriculture Technology,
Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanuloke

²องค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

²Nakhonpamak Subdistrict Administration Organization, Bang Krathum District, Phitsanulok

*Corresponding author: suphayaku@psru.ac.th

Received: 9 April 2022; Accepted: 10 May 2022; Published: 1 June 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพการผลิตกระบือของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือแปลงใหญ่ในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 25 ราย ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงโดยใช้แบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (72.00%) มีอายุเฉลี่ย 50.63 ± 14.73 ปี สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา (38.41%) อาชีพหลักของเกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตร (76.92%) และมีพื้นที่สำหรับการเลี้ยงกระบือเป็นของตนเอง (75.00%) ส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครอบครัว (81.48%) เกษตรกรมีการใช้อาหารชั้นแบบผสมเองภายในฟาร์ม (65.00%) อาหารหยาบที่นำมาใช้เลี้ยงกระบือส่วนใหญ่ปลูกเองภายในฟาร์ม (51.72%) โดยใช้หญ้าสดเลี้ยงกระบือมากที่สุด (64.52%) และมีการเสริมแร่ธาตุและเกลือให้กับกระบือ (96.00%) ส่วนใหญ่เกษตรกรมีการจดบันทึกข้อมูลฟาร์ม (87.57%) เกษตรกรมีการทำวัคซีนป้องกันโรคระบาดอย่างสม่ำเสมอ (70.38%) และมีการถ่ายพยาธิภายในให้กระบือ (87.50%) เกษตรกรมีความต้องการที่จะได้รับการฝึกอบรมในเรื่อง การปรับปรุงพันธุ์กระบือมากที่สุด (45.95%) ผลการศึกษาครั้งนี้บ่งชี้ว่า หน่วยงานต่างๆ ที่จะเข้าไปให้การสนับสนุนเกษตรกรในการเลี้ยงกระบือ ควรจัดให้ตรงกับความต้องการ มีการฝึกอบรมที่เป็นระบบ และมีการส่งเสริมสนับสนุนในด้านข้อมูลต่างๆ ในการเลี้ยงและอนุรักษ์กระบืออย่างถูกต้อง เหมาะสม และต่อเนื่องต่อไป

คำสำคัญ: สถานภาพ การผลิตกระบือ การเลี้ยงกระบือแปลงใหญ่ จังหวัดพิษณุโลก

Abstract

The objective of this research was to determine current status on buffalo production of 25 buffalo large-scale farmers in Bang Krathum district, Phitsanulok Province. The purposive samples from population were collected by questionnaire and data were analyzed using descriptive statistics. Results was found that farmers were mostly male (72.00%) with an average

of 50.63 ± 14.73 years of age. Most farmers' educational level was primary school (38.41%) and occupation was primarily agriculture-related (76.92%). With regard to buffalo farming, 75% farmers privately owned farmland, mainly employed family members labor (81.48%), used self-mixed concentrate (65.00%) and also grew roughage (51.72%). A cultivation of fresh grasses on the farmland (64.52%) was preferred to be used as a source of roughage with mineral supplementation (96.00%). A record keeping was carried out by a majority of farmers (87.57%) interviewed. Buffaloes disease management measures i.e., vaccination (70.38%) and deworming (87.50%) were done on a regular basis to prevent and control diseases and parasite infestation. Besides, an analysis on buffalo farmers' demands were performed revealing that buffalo trainings on breeding were in need (45.95%). These results implies that all government agencies or bodies supports should be arranged in accordance to farmers' needs, trainings should be managed with a systematic approach, and all information regarding buffaloes raising and conservation should be provided in order to succeed a sustainable production.

Keywords: current status, buffalo production, large-scale buffalo farming, Phitsanulok province

คำนำ

จังหวัดพิษณุโลก มีกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือแปลงใหญ่ จำนวน 1 กลุ่ม ตั้งอยู่ที่ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ พื้นที่บางส่วนมีลักษณะเป็นที่ลุ่มและเป็นพื้นที่ทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ มีประชากร 6,477 คน 1,723 ครัวเรือน (Sub district Administration Organization Nakhonpamark, 2011) และมีการก่อตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือแปลงใหญ่เมื่อ ปี พ.ศ. 2555 ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิก 25 ราย ที่เลี้ยงกระบือจำนวน 875 ตัว คิดเป็น 60% จากประชากรกระบือทั้งหมดในจังหวัดพิษณุโลกที่มีอยู่ 9 อำเภอ อย่างไรก็ตามจำนวนกระบือและผู้เลี้ยงกระบือในจังหวัดพิษณุโลกมีแนวโน้มที่ลดลง (Phitsanulok Provincial Livestock Office, 2021) ซึ่งกระบือในพื้นที่ดังกล่าวยังขาดการส่งเสริมและพัฒนาจากหน่วยงานที่จะเข้ามาสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการผลิตกระบือของเกษตรกรยังเป็นแบบพื้นบ้านไม่มีระบบการผลิตในเชิงธุรกิจ อีกทั้งยังไม่มีกรมส่งเสริมการผลิตรูปแบบที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากการมองข้ามความสำคัญดังกล่าว ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำนา มีการใช้รถไถนาแทนการใช้แรงงานกระบือ พื้นที่ในการเลี้ยงมีจำกัด และมีระยะเวลาในการเลี้ยงที่นานกว่าสัตว์บางชนิด จึงทำให้ความสำคัญของกระบือลดน้อยลง แม้ว่าความต้องการของตลาดที่ยังคงสูงอย่างต่อเนื่อง (Phasuk and Ruangchoengchum, 2016) อย่างไรก็ตามการเลี้ยงกระบือ เป็นกิจการที่เป็นประโยชน์กับเกษตรกร หากผู้ได้ผลประโยชน์จากกระบือร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์ให้กระบือยังคงอยู่และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ตระหนักถึงคุณค่าของกระบือที่มีต่อเกษตรกรผู้ผลิต เพียงแต่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหรือแนวทางปฏิบัติที่เกิดจากสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะต้องได้รับการเรียนรู้เพิ่มเติมและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างมีเหตุผล จะเป็นการได้รับประโยชน์จากการผลิตกระบืออย่างมาก และเป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างดีและยั่งยืนต่อไป (Thongdee, 1991; Indramangala, 2001) จากปัญหาที่กล่าวมานี้หากทราบข้อมูลสภาพการเลี้ยง จะช่วยนำไปวางแผนการผลิตและส่งเสริมการเลี้ยงให้กับเกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้องให้สามารถเลี้ยงกระบือได้อย่างเหมาะสม สามารถนำไปพัฒนาเพื่อเป็นอาชีพในท้องถิ่นและเลี้ยงตนเองได้ต่อไปอย่างยั่งยืนได้ ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิตกระบือของเกษตรกรในอำเภอนครป่าหมาก จังหวัดพิษณุโลก

อุปกรณ์และวิธีการ

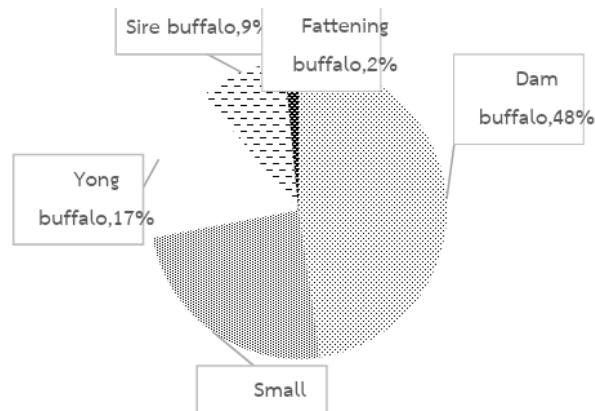
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ได้แก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือแปลงใหญ่ในอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) กล่าวคือ สมาชิกทั้งหมด 25 รายของแปลงใหญ่ เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือการใช้แบบสอบถาม โดยข้อมูลที่ศึกษา ได้แก่ (1) ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร และ (2) ข้อมูลการผลิตกระบือ มีการสร้างและวิธีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยสำหรับเครื่องมือวิจัย มีลักษณะคำถามปลายปิด (Closed-end question) และปลายเปิด (Open-end question) จากนั้นทดสอบแบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยปรักษาผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาและภาษา ทำการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) มีค่าเท่ากับ 0.85 (Cronbach, 1990) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ตรวจสอบปรับปรุงและแก้ไขให้ถูกต้อง เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ศึกษา (Content Validity) และความน่าเชื่อถือของแบบสัมภาษณ์ (Reliability) รวมทั้งความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ (Wording) เพื่อนำไปใช้ต่อไป และนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดสอบ (Try out) กับประชาชนในตำบลใกล้เคียง จำนวน 10 คน (Jaipong et al., 2022) การเก็บข้อมูลโดยทำการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งมีการอบรมผู้สัมภาษณ์ให้เข้าใจวัตถุประสงค์และวิธีการตอบแบบสอบถามให้เข้าใจตรงกัน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์เพื่อแปรผลของการวิจัย โดยสถิติที่ใช้เป็นสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ด้วยโปรแกรม Microsoft Excel 2010

ผลวิจัยและอภิปรายผล

1. ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรที่เลี้ยงกระบือในอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 25 ราย พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือเป็นเพศชาย (72.00%) และเพศหญิง (28.00%) มีอายุเฉลี่ย 50.63 ± 14.73 ปี ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษา (38.41%) รองลงมา ได้แก่ มัธยมศึกษา (30.77%) ปริญญาตรี (23.08%) และไม่ได้เรียน (7.69%) ตามลำดับ อาชีพหลักของเกษตรกรส่วนใหญ่ ได้แก่ การเกษตร (76.92%) รองลงมา ได้แก่ รับจ้าง (11.54%) รับราชการ (7.69%) และรัฐวิสาหกิจ (3.85%) ตามลำดับ เกษตรกรเลี้ยงกระบือเป็นอาชีพเสริม (71.48%) มากกว่าอาชีพหลัก (28.57%) และมีพื้นที่สำหรับการเลี้ยงกระบือเป็นของตนเอง (75.00%) มากกว่าเช่าพื้นที่ในการเลี้ยง (25.00%) มีการใช้แรงงานภายในครัวเรือน (81.48%) มากกว่าการจ้างลูกจ้างเลี้ยงกระบือ (18.52%) เกษตรกรมีเงินทุนในการประกอบกิจการการผลิตกระบือเป็นเงินทุนของตนเอง (50.00%) และเงินกู้ (50.00%) อย่างละครึ่งๆ จากผลการศึกษาที่พบว่า เพศ ระดับการศึกษาของเกษตรกร และแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือ พบว่ามีค่าใกล้เคียงกับการศึกษาของ Rungruang (2012); Phromnoi and Donthong (2013); Yaemkong et al. (2017) เนื่องจากเพศชายมีความสนใจและชอบในการเลี้ยงกระบือมากกว่าเพศหญิง และมีอายุอยู่ในช่วงวัยกลางคน ซึ่งถึงเป็นช่วงของวัยผู้ใหญ่ที่เคยทำงานและมีประสบการณ์การทำงานค่อนข้างสูงมาก่อน จากการที่เกษตรกรอยู่ในช่วงสูงวัยเป็นส่วนใหญ่ อาจเป็นปัญหาต่อไปในอนาคตของอาชีพการเลี้ยงกระบือ เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดถึงลูกหลานที่มีการศึกษาสูงขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่ไปทำในเมือง ทำให้เหลือเฉพาะผู้สูงอายุที่เลี้ยงกระบือ จึงอาจเป็นสาเหตุให้ผู้เลี้ยงกระบือลดลง ส่งผลต่อจำนวนกระบือลดลงตามไปด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ Phromnoi and Donthong (2013) รายงานว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก 60.81% และรองลงมา คือ อาชีพเลี้ยงโคกระบือ สอดคล้องกับ Sajjapan et al. (2005) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และเลี้ยงโคกระบือเป็นอาชีพรอง มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.79 คน มีพื้นที่ถือครองที่เป็นของตนเอง 93.30% โดยคิดเป็นพื้นที่เฉลี่ย 15.09 ไร่/คน จากผลการศึกษาในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ถือครองเป็นของตนเอง แต่มีการเลี้ยงกระบือเป็นอาชีพรอง เนื่องจากพื้นที่ที่มีต้องใช้ทำอาชีพหลักคือ ทำนา เมื่อเสร็จฤดู

ทำนาจึงนำกระบือไปเลี้ยง จึงทำให้พื้นที่เลี้ยงกระบือน้อยลงตามไปด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ Punsawat et al. (2007) ที่พบว่าเกษตรกรเลี้ยงกระบือเป็นอาชีพรอง ต้องใช้พื้นที่ในการทำนาเป็นหลัก และในรายที่ไม่มีพื้นที่ถือครองเป็นของตนเอง มีการเช่าพื้นที่ในการทำกิน และใช้พื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ตามป่าเขาและริมน้ำในการประกอบอาชีพ

2. ข้อมูลการผลิตกระบือ ในภาพรวมเกษตรกรมีการเลี้ยงกระบือภายในฟาร์ม จำแนกเป็นแม่พันธุ์จำนวน 339.00 ± 34.10 ตัว (คิดเป็น 47.68%) รองลงมา ได้แก่ ลูกกระบือ จำนวน 173.00 ± 20.21 ตัว (คิดเป็น 24.33%) กระบือรุ่น จำนวน 121.00 ± 12.74 ตัว (คิดเป็น 17.02%) พ่อพันธุ์ จำนวน 67.00 ± 12.22 ตัว (คิดเป็น 9.42%) และกระบือขุน จำนวน 11.00 ± 4.95 ตัว (คิดเป็น 1.55%) ตามลำดับ (Figure 1) สอดคล้องกับการศึกษาของอรุณพล และกมล (2561) ที่พบว่าส่วนใหญ่ที่เกษตรกรเลี้ยงเป็นแม่พันธุ์ โดยมีจำนวนกระบือเฉลี่ย 9.25 ตัว แยกเป็นพ่อพันธุ์เฉลี่ย 1.21 ตัว แม่พันธุ์เฉลี่ย 4.74 ตัว และลูกกระบือเฉลี่ย 3.99 ตัว จากการศึกษาในครั้งนี้เกษตรกรมีการใช้อาหารข้นแบบผสมเองภายในฟาร์ม (65.00%) มากกว่าการซื้ออาหารข้นสำเร็จรูป (35.00%) อาหารหยาบที่นำมาใช้เลี้ยงกระบือ ส่วนใหญ่ปลูกเองภายในฟาร์ม (51.72%) รองลงมา ได้แก่ ได้จากแหล่งธรรมชาติ (37.93%) และซื้อจากภายนอกฟาร์ม (10.34%) ตามลำดับ โดยชนิดของอาหารหยาบที่นำมาใช้เลี้ยงกระบือมากที่สุด ได้แก่ หญ้าสด (64.52%) รองลงมา ได้แก่ ฟางข้าว (29.03%) และข้าวโพดหมักและหญ้าแห้งอย่างละเท่ากัน (3.23%) ตามลำดับ ซึ่งส่วนใหญ่ให้อาหารหยาบเหล่านี้กับกระบือให้กินในโรงเรือนมากที่สุด (56.25%) รองลงมา ได้แก่ เลี้ยงตามแหล่งธรรมชาติ (25.00%) และแทะเล็มในแปลงหญ้า (18.75%) ตามลำดับ นอกจากนี้เกษตรกรมีการเสริมแร่ธาตุและเกลือให้กับกระบือ (96.00%) มากกว่าไม่เสริม (4.00%) ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสำหรับวัคซีนและยารักษาโรค (72.73%) มากกว่าไม่มีค่าใช้จ่าย (27.27%) และมีการจัดบันทึก (80.00%) มากกว่าไม่มีการจัดบันทึก (20.00%) ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ Sukkasem et al. (2019) ที่ทำการศึกษารื่อง การศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือของเกษตรกรในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ปล่อยกระบือแทะเล็มหญ้าตามธรรมชาติอย่างเดียว จำนวน 21 คน (55.26%) ตัดหญ้าธรรมชาติมาให้กระบือกินในคอก จำนวน 13 คน (34.21%) และตัดหญ้าที่ปลูกมาให้กินในคอก จำนวน 4 คน (10.53%) ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรทั้งหมดไม่มีการให้อาหารข้น สำหรับกระบือ (100.00%) และไม่มีการเสริมแร่ธาตุ (96.43%) สอดคล้องกับการศึกษาของ Netnoi and Sukornphak (2007) รายงานว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในจังหวัดสุพรรณบุรีทุกรายให้กระบือกินหญ้าธรรมชาติเป็นอาหารหยาบหลัก โดยส่วนใหญ่จะเสริมฟางข้าวทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง ไม่มีเกษตรกรรายใดให้กระบือกินอาหารข้นและแร่ธาตุอาหารเสริม ทำให้เห็นว่าการเลี้ยงกระบือของเกษตรกรยังเป็นรูปแบบธรรมชาติอาจพัฒนาได้ในระบบอินทรีย์ หากเมื่ออาหารในธรรมชาติลดน้อยลงหรือหมดไป อาจสร้างปัญหาให้เกษตรกรเองจากกระบือไม่ได้รับการดูแลและการจัดการด้านอาหารที่ดี นอกจากนี้ Kraiprom et al. (2017) รายงานว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้หญ้าเพียงอย่างเดียวในการเลี้ยงกระบือ ซึ่งมีจำนวน 155 คน (78.3%) รองลงมา ได้แก่ เกษตรกรใช้หญ้าร่วมกับการเสริมอาหารข้นจำนวน 24 คน (12.3%) และใช้หญ้าร่วมกับการเสริมผลพลอยได้ทางการเกษตรจำนวน 19 คน (9.4%) ซึ่งผลพลอยได้ทางการเกษตรที่เกษตรกรนิยมนำมาใช้มากที่สุด คือ ฟางข้าว ส่วนการปลูกพืชอาหารสัตว์ในการเลี้ยงกระบือ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการปลูกพืชอาหารสัตว์ไว้สำหรับเลี้ยงกระบือจำนวน 153 คน (77.2%) และมีเกษตรกรที่ปลูกพืชอาหารสัตว์จำนวน 45 คน (22.8%) สอดคล้องกับการศึกษาของ Sajjapan et al. (2005) ที่รายงานว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการปลูกพืชอาหารสัตว์ไว้เลี้ยงกระบือและชนิดของหญ้าที่นำมาใช้เลี้ยงกระบือ พบว่าใช้หญ้ามะเลเชียยมากที่สุด จำนวน 187 คน (90.6%) รองลงมา คือ ใช้หญ้าขนจำนวน 11 คน (5.6%) เนื่องจากเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยไม่ค่อยลงทุนด้านอาหารสัตว์โดยการปลูกพืชอาหารสัตว์

Figure 1 Percentage of buffalo number of large scale farmers raising buffalo in Bang Krathum District, Phitsanulok Province

เกษตรกรในการศึกษาคั้งนี้ส่วนใหญ่มีการใช้บริการผสมเทียมจากเจ้าหน้าที่ของกรมปศุสัตว์มากที่สุด (64.71%) รองลงมา ได้แก่ ผสมด้วยตนเอง (23.53%) และจากเจ้าหน้าที่ผสมเทียมอิสระ (11.76) ตามลำดับ แม่กระปือของเกษตรกรคลอดลูกในฤดูหนาว (พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์) มากที่สุด (39.13%) รองลงมา ได้แก่ คลอดตลอดทั้งปี (26.09%) และฤดูฝนและฤดูร้อนอย่างละเท่ากัน (17.39%) ตามลำดับ โดยแม่กระปือสาวมีการผสมติด 2 ครั้งมากที่สุด (56.25%) รองลงมา ได้แก่ 1 ครั้ง (25.00%) มากกว่า 3 ครั้ง (12.50%) และ 3 ครั้ง (6.25%) ตามลำดับ ส่วนกระปือนาง มีการผสมติด 2 ครั้งมากที่สุด (57.64%) รองลงมา ได้แก่ 1 ครั้ง (28.57%) และ 3 ครั้ง (14.29%) ตามลำดับ ในปีที่ผ่านมาเกษตรกรไม่มีการคั้ทิ้ง (80.00%) มากกว่าคั้ทิ้งแม่กระปือ (20.00%) โดยสาเหตุหลักมาจากมีอัตราการผสมติดต่ำมากที่สุด (33.33%) รองลงมา ได้แก่ มีอายุมากและแคระแกรนไม่โตอย่างละเท่ากัน (25.00%) และมีปัญหาระบบสืบพันธุ์และสาเหตุอื่นๆ อย่างละเท่ากัน (8.33%) ตามลำดับ เกษตรกรมีการผสมพันธุ์กระปือสาวครั้งแรกอายุเฉลี่ย 25-27 เดือนมากที่สุด (38.10%) รองลงมา ได้แก่ 19-21 เดือน (19.05%) และ 16-18 เดือน 22-24 เดือน และมากกว่า 27 เดือน อย่างละเท่ากัน (14.29%) ตามลำดับ เกษตรกรมีการทำวัคซีนป้องกันโรคระบาดอย่างสม่ำเสมอ (70.38%) มากกว่าไม่ได้ทำวัคซีน (29.17%) และมีการถ่ายพยาธิภายในให้กระปือ (87.50%) มากกว่าไม่มีการถ่ายพยาธิให้กระปือ (12.50%) โดยภายในฟาร์มของเกษตรกรไม่เคยมีโรคระบาดในกระปือมาก่อน (90.91%) มากกว่าเคยมีโรคระบาด (9.09%) ซึ่งเมื่อเกิดโรคระบาดในกระปือเกษตรกรจะมีการนำวัคซีนมาฉีดป้องกันโรคมกที่สุด (54.17%) รองลงมา ได้แก่ คั้ดกระปือที่แสดงอาการป่วยออกไป (33.33%) และไม่มีการแก้ไข้ปัญหา (12.50%) ตามลำดับ ฤดูกาลที่เกิดโรคระบาดในกระปือมากที่สุด คือ ฤดูหนาว (80.00%) รองลงมา คือ ฤดูฝน (10.00%) และฤดูร้อนและตลอดทั้งปีอย่างละเท่ากัน (5.00%) ตามลำดับ เกษตรกรมีรูปแบบการจำหน่ายกระปือแบบจำหน่ายเหมาตัว (81.82%) มากกว่าคิดตามน้ำหนักตัว (18.18%) มีรายได้สุทธิจากการเลี้ยงกระปือในปีที่ผ่านมา คือ การจำหน่ายกระปือ (80.00%) รองลงมา ได้แก่ มูลกระปือ (15.00%) และไม่ได้จำหน่าย (5.00%) ตามลำดับ และเกษตรกรมีความต้องการที่จะได้รับการฝึกอบรมในเรื่อง การปรับปรุงพันธุ์กระปือมากที่สุด (45.95%) รองลงมา ได้แก่ โรคและการป้องกันโรค (27.03%) อาหารและการให้อาหารกระปือ (21.62%) และอื่นๆ (5.41%) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sukkasem et al. (2019) พบว่าการป้องกันโรคกระปือ เกษตรกรส่วนใหญ่มีการฉีดวัคซีนป้องกันโรคกระปือทุกตัว (75.00%) ฉีด วัคซีนให้กับกระปือบางตัว (14.29%) และไม่ได้ฉีดวัคซีนให้กับกระปือ (10.71%) สำหรับชนิดของวัคซีนที่ฉีดในการป้องกันโรคสำหรับกระปือ คือ โรคปากและเท้าเปื่อย (89.28%) และมีการถ่ายพยาธิให้กับกระปือ (67.86%) ตามลำดับ โดยเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอ การจำหน่าย

กระบือส่วนใหญ่ของเกษตรกร คือ พ่อค้าที่มารับซื้อที่บ้าน (35.72%) และหาคนรับซื้อกระบือเอง (32.14%) โดยมีวิธีการขายกระบือแบบเหมาตัว (60.72%) และซังน้ำหนักตัว (39.28%) ซึ่งรายได้จากการขายกระบือเกษตรกรพบว่าจะได้รับเงินสดทันที (53.57%) และไม่มีการขายกระบือ (40.43%)

ซึ่งจากผลการศึกษาทำให้ทราบข้อมูลที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถที่นำไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการดำเนินงานของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกและพื้นที่ใกล้เคียงต่อไป

สรุปผล

เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีอายุเฉลี่ย 50.63 ปี ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา อาชีพหลักของเกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตร และมีพื้นที่สำหรับการเลี้ยงกระบือเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่ใช้แรงงานภายในครัวเรือน เกษตรกรมีการใช้อาหารข้นแบบผสมเองภายในฟาร์ม อาหารหยาบที่นำมาใช้เลี้ยงกระบือส่วนใหญ่ปลูกเองภายในฟาร์ม โดยใช้หญ้าสดมาเลี้ยงกระบือมากที่สุด และมีการเสริมแร่ธาตุและเกลือให้กับกระบือ ส่วนใหญ่เกษตรกรมีการจดบันทึกข้อมูลฟาร์ม เกษตรกรมีการทำวัคซีนป้องกันโรคระบาดและถ่ายพยาธิภายในให้กระบืออย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้เกษตรกรมีความต้องการที่จะฝึกอบรมในเรื่อง การปรับปรุงพันธุ์กระบือมากที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม สำหรับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนพัฒนาการวิจัยและบริหารจัดการงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2565 และขอขอบคุณเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกทุกท่านที่มีส่วนร่วมในข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- Cronbach, L. J. 1990. Essentials of psychological testing (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.
- Jaipong, P., Yeamkong, S., Sreela-or, C., Thaeongsri, P. and Kotham, P. 2022. Farmers' participation in farmers project with agricultural occupational extension at Kohtaliang sub district, Srisamrong district, Sukhothai province. KHON KAEN AGR. J. 50 (SUPPL. 1): 392-400.
- Kraiprom, T., Hama, M. and Srijarun, T. 2017. The Survey on Situation and Nutritive Value of Forage for Raising Buffalo in Pattani Farmer Province. Princess of Naradhiwas University Journal. 9(2): 104-112.
- Indramangala, J. 2001. Buffalo development in Thailand. the International Workshop on Development Strategies 23 -25 July 2001, Khon Kaen Province, Thailand.
- Netnoi, K. and Sukornphak, W. 2007. A study of problem and obstacle in buffalo production of farmer at Suphan Buri province. Available at: <http://pvlo-spr.dld.go.th/news/research/khwanchai.pdf>. February 4, 2022.
- Phasuk, K. and Ruangchoengchum, P. 2016. Approaches to Enhance Productivity of Buffaloes in Ubon Ratchathani Province. MBA-KKU Journal. 9(1): 203-215.

- Phitsanulok Provincial Livestock Office. 2021. Number of Animal in Phitsanulok Provincial Livestock Office. Available at: <https://pvlo-phs.dld.go.th/stat/livestockstat.htm>, February 19, 2022.
- Phromnoi, S. and Donthong, S. 2013. Study of Situation and Diversity of Swamp Production for Sustainable of Utilization and Conservation of Buffalo in Uttaradit Province. Full report research, Uttaradit Rajabhat University.
- Punsawat, N., Kloybanmai, S. and Laowthon, P. 2007. Situation of Swamp Buffalo Production by Farmers in Nakornsritammarat Province. Available at: <http://e-journal.dld.go.th/>. February 4, 2022.
- Rungruang, P. 2012. Factors Related to the Success of Royal Cattle Buffalo Bank for Farmers in Sakon Nakhon Province. Master of Science in Agricultural Management Technology, Valaya Alongkorn Rajabhat University. Bangkok.
- Sajjapan, B., Sukyoi, T. and Wuthipanee, P. 2005. Economic, Social and Technical Feasibility Study for Beef and Cattle Production in Area 9, 2004. Regional Health Promotion Center 9 Journal. 9(3).
- Sub district Administration Organization Nakhonpamark. 2011. Information of structure in Nakhonpamark. Available at: <https://www.nakhonpamak.go.th/condition.php>. April 30, 2022.
- Sukkasem, K., Chullanandana, K., Pantiwa, S. and Nonsuwan, A. 2019. Buffalo raising situation of farmers in Tambon Tha Muang, Amphoe Selaphum, Roi Et province. KHON KAEN AGR. J. 47(SUPPL. 2): 907-918.
- Thongdee, L. 1991. Thai Buffalo, the forgotten animal of gratitude. Love and Livpress Company, Bangkok.
- Yaemkong, S., Chiyasuk C., Nguyen Ngoc T. and Ngamjitpitak N. 2017. Situation of Buffalo Production of Farmers in Chat Trakan, Bang Rakam and Phrom Phiram Districts, Phitsanulok Province. Khon Kaen Agr. J. 45 (Suppl.): 678-683.